

Elżbieta Laskowska
*Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy*

Autorytet w rozumieniu młodzieży

W opinii wielu współczesnych Polaków starszego i średniego pokolenia młodzi ludzie coraz mniejszą wagę przywiązują do autorytetów. Samo określenie „autorytet” coraz rzadziej pojawia się w języku młodzieży, można przypuszczać, że należy ono raczej do słownika biernego niż słownika czynnego w kontaktach werbalnych młodych ludzi. Aby zweryfikować tę opinię, przeprowadziłam ankietę, która w pewnym stopniu pokaże, jak rozumiane jest słowo „autorytet” i z jakimi innymi określeniami kojarzy się w świadomości młodzieży.

Ankieta objęła trzy grupy badanych: uczniów liceum ogólnokształcącego, szkoły średniej dla pracujących¹, dwóch szkół bydgoskich oraz studentów dziennikarstwa i komunikacji społecznej² Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Uczniowie dziennego liceum wypełnili 50 ankiet. Wiek badanych to 16 i 17 lat. Wśród wypełniających ankietę było 26 dziewcząt i 23 chłopców. Słuchaczy szkoły średniej dla pracujących było 44. Ich wiek był bardziej zróżnicowany. W przedziale 18–21 lat mieści się 14 osób, 21–30 – 12 osób, 7 osób jest w wieku 31–35 lat, a 11 powyżej tego wieku, przy czym 3 osoby liczą więcej niż 40 lat. Zdecydowana większość (33 osoby) nie przekroczyła 35 lat, a zatem należy do grupy, którą powszechnie uznaje się za młodzież. Studenci wypełnili 72 ankiety. Wiek w tej grupie badanych to 21–22 lata – dotyczy to większości, kilkanaście osób ma 23 lub 24 lata. Wśród studentów było 51 kobiet i 21 mężczyzn.

Pierwsze zadanie ankietowanych polegało na podaniu synonimu słowa „autorytet” w trzech kontekstach:

¹ Składam serdeczne podziękowanie mgr. Michałowi Laskowskiemu oraz mgr Magdalenie Buschmann za pomoc w przeprowadzeniu ankiety wśród uczniów.

² W badaniu uczestniczyli studenci III roku studiów pierwszego stopnia oraz I roku studiów drugiego stopnia.

1. *Ojciec jest dla Adama autorytetem.*
2. *Są ludzie, którzy nie uznają żadnych autorytetów.*
3. *Profesor Kowalski nie musi zabiegać o to, by mieć autorytet wśród studentów. On go ma.*

Wskazując na zastępcze określenie dla pierwszego kontekstu, większość badanych we wszystkich grupach podaje następujące synonimy: *wzór, przykład, przykład do naśladowania, wzorzec postępowania*. W kilku ankietach mowa jest o osobach godnych naśladowania lub o osobach ważnych (wszystkie grupy badanych), wśród pracujących 2 osoby zastępują słowo „autorytet” określeniem *dobry ojciec*, a 1 – wyrazem *przyjaciel*. Ogólnie można powiedzieć, że badani przyjmują, iż słowo „autorytet” w pierwszym kontekście oznacza człowieka będącego nosicielem pozytywnych cech, w zdecydowanej większości – takich, które chciałoby się naśladować. Mamy tu odzwierciedlenie jednego ze słownikowych znaczeń badanego określenia³.

Kontekst drugi daje badanym okazję do bardziej zróżnicowanych odpowiedzi. Najogólniej rzecz ujmując: część odpowiedzi wskazuje na abstrakcyjne rozumienie badanego słowa, część powtarza znaczenie wskazane w odniesieniu do kontekstu pierwszego, czyli – osobowe. Oto jak przedstawia się ta kwestia w poszczególnych grupach (tabela 1):

Tabela 1. Autorytet jako zespół norm lub osoba (w proc.)

Wyszczególnienie	Licealiści	Pracujący	Studenci	Średnio
Zasady postępowania, normy, wartości itp.	30	15	47	34
Osoby	60	35	49	49
Inne	–	11	–	3
Brak odpowiedzi	10	39	4	14

Zwraca uwagę spory procent braku odpowiedzi. Należy sądzić, że może to świadczyć o niezrozumieniu słowa „autorytet” w kontekście, w którym je zamieściłam. O wysokim wskaźniku niezrozumienia decyduje procent obliczony dla pracujących, co świadczy zapewne o niższym od pozostałych grup poziomie sprawności językowej. Odpowiedzi zaklasyfikowane jako „inne” nie są podaniem określenia zastępczego, ale oceną nazwanej w wypowiedzi postawy, np. *idioci, kretyni*. Nielicz-

³ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 2001: „człowiek budzący zaufanie, będący ekspertem w jakiejś dziedzinie albo wyrocznią w sprawach moralnych, cieszący się poważaniem i mający wpływ na zachowania i myślenie innych osób”.

ne odpowiedzi tego typu mogą świadczyć o niedokładnym zrozumieniu polecenia zamieszczonego w ankiecie. Blisko połowa wszystkich odpowiedzi (wśród licealistów nawet 60%) wskazuje na osobowe rozumienie pojęcia „autorytet”. Badani piszą m.in. *osoby szanowane, osoby godne naśladowania, osoby lepsze pod jakimś względem, osobowości*. Wśród określeń abstrakcyjnych⁴ najczęściej pojawiają się: *wartości, normy, zasady, reguły*.

Trzeci kontekst miał sprowokować badanych do wykazania się rozumieniem zwrotu „mieć autorytet wśród innych”. Większość ankietowanych wpisuje tu następujące określenia: *szacunek, poszanowanie, uznanie, respekt, posłuch, dobre imię, dobra opinia*. W jednej odpowiedzi studenckiej „mieć autorytet” oznacza *mieć sympatię*, w innej – *imponować*, jeden z licealistów używa słowa *postrach*, a jeden z pracujących mającego autorytet profesora nazywa *dobrym wykładowcą*. Ogólnie jednak większość odpowiedzi odpowiada standardowemu rozumieniu określenia „mieć autorytet”.

W kolejnym zadaniu podaję pięć określeń, z których badani mieli wybrać jedno najbardziej – ich zdaniem – odpowiadające treści słowa „autorytet”. Spodziewałam się, że wybrane zostanie określenie „wzór postępowania”. I tak też się stało. Kilka osób nie podkreśliło żadnego sformułowania (5 osób pracujących, 1 student), w nielicznych odpowiedziach podkreślono dodatkowo inne określenia, mimo iż prosiłam o wybór jednego: *ważna osoba, człowiek powszechnie znany* (1 licealista), *poważne zachowanie, człowiek powszechnie lubiany* (1 pracujący). Odpowiedzi zdecydowanej większości badanych świadczą o słownikowym rozumieniu badanego pojęcia.

Mniej jednoznacznie przedstawia się rozumienie nosiciela autorytetu. Czwarte zadanie polegało na wskazaniu, kto lub co może mieć autorytet. Badani mieli do wyboru pięć określeń, przy czym mogli wskazać na więcej niż jedno. Wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Nosiciel autorytetu (w proc.)

Wyszczególnienie	Licealiści	Pracujący	Studenci	Średnio
1	2	3	4	5
Pojedynczy człowiek	30	43	35	36
Pojedynczy człowiek, instytucja	46	30	61	48
Pojedynczy człowiek, instytucja, dzieło sztuki	2	–	–	0,6

⁴ Słownik B. Dunaja nie podaje tego znaczenia hasła „autorytet”.

Tabela 2 (cd.)

1	2	3	4	5
Pojedynczy człowiek, wyczyn sportowy	6	17	1,4	6,6
Pojedynczy człowiek, dzieło sztuki, wyczyn sportowy	4	–	–	1,2
Pojedynczy człowiek, dzieło sztuki	4	2	–	1,8
Pojedynczy człowiek, dzieło sztuki, wynalazek techniczny	–	2	–	0,6
Pojedynczy człowiek, instytucja, wyczyn sportowy	4	–	1,4	1,8
Wyczyn sportowy	2	–	–	0,6
Pojedynczy człowiek, instytucja, wynalazek techniczny, wyczyn sportowy	–	–	1,4	0,6
Pojedynczy człowiek, instytucja, dzieło sztuki, wynalazek techniczny, wyczyn sportowy	2	2	–	1,2
Wynalazek techniczny	–	2	–	0,6
Brak odpowiedzi	–	2	–	0,6

Według słownikowego⁵ ujęcia, nosicielem autorytetu może być pojedynczy człowiek albo instytucja. Takie rozumienie odzwierciedla 48% ankiet, w tym najwięcej jest ankiet studentów, najmniej pracujących. A zatem niecała połowa badanych reprezentuje standardowe rozumienie nosiciela autorytetu. Ponad jedna trzecia za nosiciela autorytetu uważa pojedynczego człowieka. Może jest to wynik refleksji nad odpowiedziami na pierwsze trzy pytania ankiety, gdzie mowa jest o pojedynczych osobach, a nie instytucjach. Zastanawia jednak spora liczba odpowiedzi, w których uwzględnia się efekty ludzkich działań: dzieło sztuki, wyczyn sportowy, wynalazek techniczny. Każdy z tych efektów traktowany jest przez pojedynczych ankietowanych jako nosiciel autorytetu, najczęściej jest to wyczyn sportowy. Wydaje się, że w rozumieniu ankietowanych autorytet ma człowiek, który dokonuje wyczynów, a podkreślenie nazw omawianych efektów ludzkiego działania wynika z braku precyzji myślenia. Przymuszenie to może stanowić podstawę do przemyśleń natury dydaktycznej.

⁵ Słownik...

Kolejne zadanie miało wykazać, jak ankietowani rozumieją słowo „autorytatywny” i jak odnoszą je do pojęcia autorytet. Badani mieli wybrać stosowne – według nich – określenia spośród następujących:

1. *mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem;*
2. *wywierający na innych wpływ, nie zawsze w sposób uczciwy (stosujący chwyt manipulacyjny);*
3. *pochodzący od osoby budzącej zaufanie;*
4. *nieznoszący sprzeciwu, władczy;*
5. *traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości.*

Wszystkie określenia są zamieszczone w słowniku⁶. Jednak ani jedna osoba nie podkreśliła wszystkich określeń. Oto, w jaki sposób ankietowani wykonali omawiane zadanie (tabela 3):

Tabela 3. Rozumienie słowa „autorytatywny” (w proc.)

Wyszczególnienie	Licealiści	Pracujący	Studenci	Średnio
1	2	3	4	5
Brak odpowiedzi	4	2	–	2
Mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem	46	52	36	43
Wywierający na innych wpływ, nie zawsze w sposób uczciwy (stosujący chwyt manipulacyjny)	14	9	14	13
Pochodzący od osoby budzącej zaufanie	2	14	5,5	7
Nieznoszący sprzeciwu, władczy	–	2	5,5	3
Traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości	6	–	4	4
Wywierający wpływ na innych, nie zawsze w sposób uczciwy (stosujący chwyt manipulacyjny), nieznoszący sprzeciwu, władczy	4	–	8	5
Mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem, nieznoszący sprzeciwu, władczy	2	–	3	2
Mający wpływ na innych, wywierający na innych wpływ...	6	4,5	1	4
Mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem, traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości	4	4,5	3	4

⁶ *Słownik...*; www.slowniki.gazeta.pl.

Tabela 3 (cd.)

1	2	3	4	5
Mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem, pochodzący od osoby budzącej zaufanie	12	11	8	10
Mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem, pochodzący od osoby budzącej zaufanie, nieznoszący sprzeciwu, władczy	–	–	1	1
Wywierający wpływ na innych... nieznoszący sprzeciwu, władczy, traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości	–	–	7	3
Wywierający na innych wpływ... traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości	–	–	1	1
Mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem, pochodzący od osoby budzącej zaufanie, traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości	–	–	1	1

Najwięcej osób we wszystkich grupach wybrało określenie „mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem” jako jedyne odpowiadające znaczeniu słowa „autorytatywny”. Do 43% należy dodać jeszcze 21%, w których wskazana definicja pojawia się jako jedna z dwóch lub trzech. Świadczy to o tym, że ponad 60% badanych rozumie słowo „autorytatywny” jako „mający autorytet”. Drugie z określeń wybrane zostało jako jedyne przez 13% ankietowanych. Do tego należy dodać kolejne 13%, bo w tylu odpowiedziach znalazło się określenie „wywierający na innych wpływ, nie zawsze w sposób uczciwy (stosujący chwyt manipulacyjny)” jako jedno z dwóch. Oznacza to, że blisko jedna trzecia badanych przypisuje wyrazowi *autorytatywny* negatywne nacechowanie wartościujące. Pozostałe odpowiedzi są rozproszone. Możliwe, że badani nie do końca rozumieją omawiane pojęcie. Aby to zweryfikować, zapytałam w ankiecie, czy „być autorytetem” i „być autorytatywnym” znaczy to samo. Twierdząco na to pytanie odpowiedziało 2,2% licealistów, 34% pracujących (w tej grupie 11,3% osób nie udzieliło żadnej odpowiedzi) oraz 26% studentów (1 osoba nie udzieliła odpowiedzi). Wysoki procent twierdzących odpowiedzi uczniów pracujących może świadczyć o niezbyt dokładnym rozumieniu słowa „autorytatywny”.

ny”. Licealiści są pod tym względem lepiej zorientowani. Zaskakuje wysoki procent twierdzących odpowiedzi studentów. Należałoby się spodziewać, że znajomość badanego słownictwa będzie u nich najwyższa. Tymczasem lepiej wypadli w tym miejscu uczniowie liceum. Spostrzeżenie może skłaniać do refleksji nad stanem dydaktyki szkoły wyższej.

Osoby, które wskazały na brak równoznaczności określeń „być autorytetem” i „być autorytatywnym”, zostały poproszone o charakterystykę różnicy znaczeń. Odpowiedzi ułożyły się w następujące grupy (tabela 4):

Tabela 4. Wyjaśnienie różnicy znaczeń między „być autorytetem” a „być autorytatywnym” (w proc.)

Wyszczególnienie	Licealiści	Pracujący	Studenci	Średnio
Brak odpowiedzi	14	37	15	21
Częściowe odpowiedzi	38	11,3	40	31,8
Próba pełnego wyjaśnienia	16	4,5	16,6	30,5

Brak odpowiedzi może potwierdzać spostrzeżenie o niezbyt dokładnym rozumieniu badanych pojęć. Tu można zauważyć niewielką różnicę między licealistami a studentami, zaś wysoki procent braku odpowiedzi wśród pracujących potwierdza zapewne ich ogólnie niższy poziom rozwoju leksykalnego. Odpowiedzi częściowe niejednokrotnie zawierały wartościowanie, np. *autorytet to coś pozytywnego, a autorytatywny to mający wpływ, niekoniecznie dobry* (licealista); *autorytet to dobry wzorzec do naśladowania, a autorytatywni mają wpływ na innych i są wzorcami* (pracujący); *autorytet – osoba godna naśladowania, zaufania – nacechowanie pozytywne, autorytatywny – nacechowanie negatywne, władczy, ma poczucie wyższości nad innymi* (student). Warto zwrócić uwagę na brak precyzji w wypowiedzi osoby pracującej, wynika z niej, że określenie „wzorzec” odnosi się do obu analizowanych pojęć, a różnica polega tylko na tym, że człowiek autorytatywny ma wpływ na innych, co niekoniecznie można powiedzieć o autorytecie. Tylko jedna trzecia wszystkich badanych udzieliła w miarę pełnych odpowiedzi na to pytanie, przy czym procent tych odpowiedzi wśród licealistów i studentów jest zbliżony, a procent u pracujących – znacznie niższy. Oto przykłady wypowiedzi: *autorytet to osoba, która budzi podziw i szacunek u innych, a autorytatywny – to osoba, która cieszy się, że ma wpływ na innych ludzi* (licealista); *autorytetem nazywamy osobę, z której możemy brać przykład; autorytatywny to człowiek, który*

posiada moc zarażania innych swoją autorytatywnością (pracujący); być autorytetem to być wzorem dla kogoś, ale bez przymusu. Sami bez żadnego nacisku wybieramy sobie osobę, którą chcemy naśladować. Być autorytatywnym to natomiast narzucać komuś własną wolę i przymuszać do pewnych działań (student). Na podstawie analizy tej części ankiety można zauważyć, że badane pojęcia nie są utrwalone w świadomości młodzieży.

Jedno z zadań dla ankietowanych brzmiało:

Proszę uzupełnić: jest dla mnie autorytetem.

Badani odpowiadali w następujący sposób (tabela 5):

Tabela 5. Osoby mające autorytet

Wyszczególnienie	Licealiści	Pracujący	Studenci	Średnio
Brak odpowiedzi lub stwierdzenie: <i>nikt</i>	4	16	15	12
Własna osoba	–	–	1	0,6
Określenia ogólne, bez wskazania konkretnych osób	10	4,5	12,5	9,6
Postacie fikcyjne	2	–	–	0,6
Osoby z rodziny	62	50	32	46
Osoby sławne	10	20, 5	25	19
Osoby znane w środowisku	–	4,5	2,5	2
Wiele osób	12	4,5	11	9,6

Najwięcej ankietowanych wskazuje osoby z rodziny. Jest to najczęściej ojciec lub matka, czasem oboje rodzice, ale też babcia, dziadek, siostra, ciocia, wujek, kuzynka. Uderza liczba wskazania ojca – częściej wśród mężczyzn, choć i w ankietach kobiet pojawiał się ojciec, częściej jednak matka. Jeden mężczyzna (spośród pracujących) podaje jako autorytet osobę matki. Wskazywanie na rodziców i inne osoby z rodziny dotyczy blisko połowy badanych. Na drugim – dość odległym – miejscu, ponieważ tu wskazań jest o ponad połowę mniej, znajdują się osoby powszechnie znane. Najwięcej osób wskazało na Jana Pawła II (licealiści – 2, pracujący – 7, studenci – 5, razem 14 osób). Inne znane osoby wymieniane są tylko raz. Są wśród nich aktorzy, sportowcy (np. Adam Małysz), ludzie polityki (np. Lech Wałęsa), dziennikarze (np. Ryszard Kapuściński). Jeśli chodzi o osoby znane w środowisku, to dwoje pracujących wskazało na nauczycielkę, a dwie osoby spośród studentów – na jednego z profesorów. Osobą fikcyjną jest bohater jednego z seriali telewizyjnych. Niektórzy ankietowani podają wiele

osób, np. *moi rodzice, trener, moja babcia, Jan Paweł II, Marek Edelman; mój ojciec, niektórzy spośród moich wykładowców, niektórzy eksperci z różnych dziedzin nauki*. Odpowiedzi na pytanie o osobę będącą autorytetem są w sumie dość bogate, zwłaszcza w grupie licealistów i studentów. Gdyby na nich opierać opinię o autorytetach uznawanych przez młodzież, to tezę o braku autorytetów wśród młodzieży należałoby uznać za przesadzoną. Ponieważ nie są mi znane badania prowadzone na ten temat wcześniej, trudno powiedzieć, czy blisko połowa wskazań na osoby z rodziny – to dużo czy mało. Tak czy inaczej, trudno byłoby mówić o braku autorytetu rodziców wśród młodzieży.

Ankieta wskazuje na pewne braki rozumienia pojęcia autorytetu wśród młodzieży. Przeprowadzone badanie świadczy jednak o tym, że młodzież uznaje autorytety.

Bibliografia

Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj, Warszawa 2001.

Aneks

Ankieta

Bydgoszcz, listopad–grudzień 2010 r.

Szanowna Pani / Szanowny Panie!

Jestem pracownikiem Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Jako filologa o specjalności językoznawczej interesuje mnie rozumienie znaczenia wybranych słów przez przedstawicieli różnych grup społecznych. Bardzo proszę o pomoc w przeprowadzaniu badania na temat rozumienia znaczenia słowa „autorytet”. Pomoc ta polega na wypełnieniu poniższej ankiety.

Dane osoby wypełniającej ankietę:

Wiek

Płeć K M (zaznaczyć właściwe)

Zawód (uczniów i studentów proszę o wpisanie w tym miejscu słowa „uczeń” lub „student” oraz podanie klasy lub roku studiów)

I. Jakim określeniem (można podać wyraz lub określenie wielowyrazowe) dałoby się zastąpić słowo „autorytet” w następujących kontekstach:

*Ojciec jest dla Adama autorytetem.
Są ludzie, którzy nie uznają żadnych autorytetów.
Profesor Kowalski nie musi zabiegać o to, by mieć autorytet wśród studentów. On go ma.*

Można do każdego kontekstu podać więcej niż jedno synonimiczne określenie. Bardzo proszę jednak nie podawać jednego określenia dla wszystkich kontekstów.

II. Które z określeń najbardziej nadaje się – Pana/Pani zdaniem – do zdefiniowania pojęcia „autorytet” (proszę wybrać tylko jedno i podkreślić je):
poważne zachowanie, wzór postępowania, ważna osoba, człowiek powszechnie znany, człowiek powszechnie lubiany.

III. Kto/co może mieć autorytet (proszę podkreślić – można więcej niż jedno określenie):
pojedynczy człowiek, instytucja, dzieło sztuki, wynalazek techniczny, wyczyn sportowy.

IV. „Autorytatywny” to (proszę podkreślić właściwą odpowiedź lub właściwe odpowiedzi):
*mający wpływ na innych, cieszący się autorytetem
wywierający na innych wpływ, nie zawsze w sposób uczciwy (stosujący chwytły manipulacyjne)
pochodzący od osoby budzącej zaufanie
nieznoszący sprzeciwu, władczy
traktujący innych ludzi z okazywaniem im poczucia własnej doskonałości.*

V. Proszę uzupełnić

..... *jest dla mnie autorytetem.*

Można wpisać więcej niż jedno określenie.

VI. Czy „być autorytetem” i „być autorytatywnym” to to samo

Tak nie

Proszę zaznaczyć wybraną odpowiedź. Jeśli widzi Pan/Pani różnicę, proszę ją krótko scharakteryzować

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Bardzo dziękuję za udział w ankiecie

Elżbieta Laskowska